

Росецька Ю. Б.

к.е.н., доцент

*доцент кафедри загальної економічної теорії
та економічної політики Одеського національного
економічного університету, м. Одеса, Україна*

МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ІНСТИТУЦІЙНОГО ПІДХОДУ ЩОДО ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОМИСЛОВОГО РОЗВИТКУ

Сьогоднішній стан економіки України обумовлений не лише причинами економічного характеру. Нажаль це цілий комплекс взаємопов'язаних причин, що включають геополітичні, воєнно-політичні, інституційні, трансформаційні, глобалізаційні, демографічні, соціальні та інші чинники, та обумовлюють складний економічний стан нашої країни. Розплутувати цей клубок є доволі складним, проте необхідним завданням.

У довоєнні часи в працях вітчизняних економістів почала набувати розповсюдження теорія стійкого або сталого (sustainable) розвитку. Сталий розвиток є організаційним принципом, який спрямований на досягнення цілей людського розвитку, водночас дозволяючи природним системам забезпечувати необхідні природні ресурси та екосистемні послуги людям [1]. Бажаним результатом є суспільство, де умови життя та ресурси задовольняють людські потреби без підриву планетарної цілісності та стабільності природної системи [2, 3]. Сталий розвиток намагається знайти баланс між економічним розвитком, захистом навколишнього середовища та соціальним добробутом. У звіті Брундтланда 1987 року сталий розвиток визначено як «розвиток, який задовольняє потреби нинішнього покоління без шкоди здатності майбутніх поколінь задовольняти свої потреби» [4, 5]. Концепція сталого розвитку сьогодні зосереджена на економічному розвитку, соціальному розвитку та захисті навколишнього середовища для майбутніх поколінь.

Сталий розвиток передбачає незначні темпи економічного зростання, які дозволять зберегти навколишнє середовище та досягти інші соціальні цілі. Таке зростання є реальністю для успішних західних економік на які орієнтується Україна на своєму євроінтеграційному шляху.

Проте виникає питання чи може Україна дозволити собі такі темпи зростання і таку концепцію, коли падіння ВВП лише за 2022 рік склало 30%? І скільки часу знадобиться Україні щоби наздогнати успішні північноатлантичні країн? І чи взагалі їх можна наздогнати?

З огляду на це виникає питання розробки нової методології економічного зростання, яка буде враховувати не «середньоєвропейську» ситуацію сталості, а стан, в якому опинилася Україна, враховуючи її історичні, інституційні, ментальні та інші особливості.

Нажаль в економічній теорії не існує універсального рецепту допомоги. Основні течії економічної думки пропонують теорії, які на певних етапах розвитку і за певних обставин були ефективними, проте не змогли побудувати успішну ринкову економіку в Україні і навряд чи допоможуть її повоєнному

відновленню. У протизвагу позитивним очікуванням в Україні сформувалася модель периферійного капіталізму, де домінують кланово-олігархічні групи, спираючись на неоліберальну ідеологію. Парадоксальним чином поєднуючи найгірші риси радянського минулого та капіталізму Україна сформувала модель, де керує бюрократія у єдності з олігархатом, де клановість та корупція пронизали усі рівні управління, де відсутні гарантії приватної власності, де зневажаються національні економічні інтереси, де політика має антисоціальну спрямованість, а суспільство досягло значного рівня соціального розшарування. Військовий стан ще більше оголив недосконалість даної моделі, її неспроможність протидіяти військовій агресії та виживати у багатополлярному світі.

Виникає питання якого розвитку потребує Україна сьогодні: випереджального чи наздоганяючого?

Класичним історичним прикладом випереджального промислового розвитку є промислова революція в Англії наприкінці 18 – початку 19 століття. Для випереджальної промислової революції було достатньо стихійного механізму промислового розвитку та не існувало об'єктивної необхідності проведення активної промислової політики держави.

З іншого боку вже у 19 столітті з'ясувалося, що на відміну від випереджального розвитку найважливішою умовою наздоганяючого промислового розвитку є активна промислова політика держави. У 19 столітті це відносилось перш за все до Німеччини, яка слідувала концепції «виховного протекціонізму» Ф. Листа.

Саме Фридрих Лист є автором найбільш досконалої концепції наздоганяючого розвитку у класичній політекономії. У його концепції свобода торгівлі консервує спеціалізацію, що в умовах наздоганяючого розвитку консервую відсталість. У зв'язку з цим він пропонує програму протекціонізму та митного захисту національної індустрії на період модернізації. За такого підходу необхідною стає спеціальна система цільових державних інвестицій та втручання для неринкового спрямування діяльності приватних компаній. Пов'язані з цим витрати він назвав неминучою платою за «промислове виховання нації».

У 20-21 століттях не менш яскравими прикладами активної промислової політики як важливої інституційної умови наздоганяючого промислового розвитку надаються країни Східної Азії, включаючи Південну Корею та КНР.

У межах сучасної вітчизняної літератури випереджальний розвиток розглядається як альтернатива наздоганяючому розвитку. Це означає, що вони розглядаються як субсидіарні стосовно один одного.

Наздоганяючий розвиток у контексті вбудовування в капіталістичну світ-систему передбачає відтворення базових інститутів капіталістичного типу.

Модель випереджувального розвитку базується на виділенні продуктивних національних інститутів, які дозволяють формувати національні господарські системи, які мають порівняльні переваги стосовно країн – сьогоднішніх лідерів капіталістичної світ-системи.

Передбачається, що ці інститути здатні ввійти до загальних принципів

інституційної організації сучасної економіки. Відповідно, країни випереджального розвитку самі стають суб'єктами експорту своїх успішних інституцій.

Незважаючи на це як модель випереджального, так й наздоганяючого розвитку передбачає наявність спеціального суб'єкта. Світовий досвід свідчить, що у ролі такого суб'єкта виступає держава. При цьому держава кардинально змінює набір своїх функцій та інструментів, порівняно з моделлю держави, яка лише компенсує провали ринку. Проблема у тому, що у таких країнах система інститутів змішаної економіки ринкового типу просто не сформувалася, тому головною метою держави є не компенсація провалів ринку, а створення системи інститутів, яка забезпечуватиме продуктивний і прискорений розвиток економіки.

У даному випадку відповідно держава трансформується на державу розвитку (developmental state) [6, 7]. Центральною проблемою у діяльності такої держави є формування системи інститутів, які забезпечують продукування творчих (шумпетеріанських) інновацій та орієнтацію всіх суб'єктів економіки на продуктивну, а не перерозподільну діяльність.

Література:

1. Johnson J.A.; Baldos U.L.; Corong E.; Hertel T.; Polasky S.; Cervigni R.; Roxburgh T.; Ruta G.; Salemi C.; Thakrar S. (2023). "Investing in nature can improve equity and economic returns". *Proceedings of the National Academy of Sciences*. **120** (27). doi:10.1073/pnas.2220401120. PMID 37364118.
2. Robert K.W.; Parris, T.M.; Leiserowitz, A.A. (2005). "What is Sustainable Development? Goals, Indicators, Values, and Practice". *Environment: Science and Policy for Sustainable Development*. **47** (3): 8–21. doi:10.1080/00139157.2005.10524444. S2CID 154882898.
3. Mensah J. (2019). "Sustainable development: Meaning, history, principles, pillars, and implications for human action: Literature review". *Cogent Social Sciences*. **5** (1): 1653531. doi:10.1080/23311886.2019.1653531.
4. Jump up to:^a ^b ^c United Nations General Assembly (1987) .Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future Archived 31 March 2022 at the Wayback Machine. Transmitted to the General Assembly as an Annex to document A/42/427 – Development and International Co-operation: Environment.
5. United Nations General Assembly (20 March 1987). "Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future; Transmitted to the General Assembly as an Annex to document A/42/427 – Development and International Co-operation: Environment; Our Common Future, Chapter 1: Towards Sustainable Development; Paragraph 1". United Nations General Assembly. Retrieved 1 March 2010.
6. Evans P. (1989). *Predatory, Developmental, and Other Apparatuses: A Comparative Political Economy Perspective on the Third World State*. *Sociological Forum* **4**(4): 561–587.
7. Önis Z. (1991). *The Logic of the Developmental State*. *Comparative Politics* **24**(1): 109-127.